

Список використаних джерел

1. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] : Закон України від 25.06.1991 р. № № 1264-XII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-1>.
2. *Андрейцев В. І.* Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики : моногр. / В. І. Андрейцев. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет. – 2011. – 373 с.
3. *Андрейцев В. І.* Право екологічної безпеки : навч. та наук.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К. : Знання-Прес, 2002. – 332 с.
4. *Бойчук Л. Д.* Екологія і охорона навколишнього середовища : навч. посіб. / Л. Д. Бойчук, Е. М. Соломенко, О. В. Бугай. – Суми : Університетська книга. – 2003. – 284 с.
5. *Гайнріх Д.* Екологія: dtv-Atlas / Д. Гайнріх, М. Гергт ; пер. з 4-го нім. вид. ; наук. ред. пер. В. В. Серебряков. – К. : Знання-Прес, 2001. – 280 с.
6. *Голубець М.* Екологія: наукова сутність, об'єкти досліджень, завдання / М. Голубець // Праці наукового товариства ім. Шевченка. Екологічний збірник. – 2004. – Т. VII.
7. Екологічне право України : навч. посіб. / Л. О. Бондар, В. В. Курзова. – 2-е вид., доп. та перероб. – К. : Бурун Книга. – 2008. – 368 с.
8. *Заверуха Н.* Основи екології / Н. Заверуха, В. В. Серебряков, Ю. А. Скиба. – К. : Каравела, 2006. – 300 с.
9. Законодавство України про участь громадян і їх об'єднань в охороні навколишнього середовища : зб. – Вид. 2-ге, доп. – К., 2002. – 168 с.
10. *Зіновчук Н. В.* Екологічна політика в АПК: економічний аспект / Н. В. Зіновчук. – Л. : Львів. держ. аграр. ун-т, ННБК "АТБ", 2007. – 394 с.
11. *Новосельська Л. І.* Аналіз економічних інструментів екологічного спрямування [Електронний ресурс] / Л. І. Новосельська. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/atural/lglpdp/2003_28/171_Nowoselska_LG_28.pdf.

Надійшла до редколегії 31.03.2016 р.

УДК 35.316

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

Сікало М. В.,

*слухач факультету підготовки магістрів державного управління,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Розглянуто теоретичні засади державного регулювання ринку зерна в Україні в сучасних умовах, виявлено чинники для подальшого вдосконалення державного регулювання ринку зерна України.
Ключові слова: державне регулювання, зерновий ринок, ефективність, розвиток зернового виробництва.

Sikalo M. V.,

Student of Master Training Faculty, KRI NAPA, Kharkiv

THE THEORETICAL BASIS OF STATE REGULATION OF GRAIN MARKET IN UKRAINE

The theoretical basics for state regulation of the grain market in Ukraine in modern conditions have been considered; factors of further improvement of state regulation of the grain market of Ukraine have been identified.

Key words: government regulation, grain market, grain production, efficiency, development of grain production.

Постановка проблеми. Питанням державного регулювання ринку зерна в Україні завжди приділяли пильну увагу, а в останні роки ця тема набуває особливої актуальності. Адже вона напряму пов'язана із забезпеченням продовольчої безпеки країни, нормального

© Сікало М. В., 2016

функціонування та задовільного фінансового стану сільськогосподарських виробників, а також забезпеченням експортного потенціалу зернової галузі країни. Сучасна економічна ситуація вимагає вдосконалення підходів щодо здійснення аграрної політики стосовно розвитку зернової галузі та запровадження її системності.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в агропромисловому комплексі України, потребують вивчення й дослідження всіх напрямів перетворень у його структурі, включаючи зерновий ринок. Враховуючи це, для вирішення нагальних проблем забезпечення збільшення виробництва зернових культур та продуктів їхньої переробки на основі раціоналізації управління, господарювання, поліпшення ринкової інфраструктури, логістики, кооперації й інтеграції у сфері взаємовідносин суб'єктів зернового ринку стає необхідним вдосконалення діючих і розробка нових механізмів державного регулювання у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування й управління розвитком зернового господарства в Україні присвячено чисельні праці таких вітчизняних науковців, як В. Бойко, С. Домбровська, А. Кандиба, С. Корчинська, К. Лебедєв, Ю. Лупенко, С. Майстро, І. Пилипенко, П. Саблук, О. Ходеківська, Л. Худолій, В. Шовкалюк та ін. Вітчизняні науковці вказують на важливу роль держави в регулюванні зернового ринку та недосконалість регулюючих механізмів у сучасних умовах. У той же час виявлення основних аспектів та тенденцій розвитку ринку зерна потребує подальшого вивчення. Тому дане питання не втрачає своєї актуальності й потребує подальшого дослідження.

Мета статті – розглянути теоретичні засади державного регулювання ринку зерна в Україні в сучасних умовах, виявити чинники, які можуть бути корисними для подальшого вдосконалення державного регулювання ринку зерна України.

Виклад основного матеріалу. За Законом України “Про зерно та ринок зерна в Україні” від 4 липня 2002 р. № 37-IV [3] “ринок зерна – система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами в процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням”.

Основні специфічні особливості виробництва на зерновому ринку в сучасних умовах, які справляють суттєвий вплив на завдання, функції, методи та інструменти управління і мають бути враховані при формуванні й розвитку механізмів управління ринком зерна, такі:

– земля є не тільки об'єктом праці, як в інших галузях, а й предметом праці, основним засобом виробництва. Цим обумовлюється територіальна розосередженість виробництва, населених пунктів, побудова органів управління в основному за територіально-виробничим принципом. Безпосереднє управління з єдиного центру за таких умов стає практично неможливим;

– територіальна розосередженість самого виробництва й віддаленість підрозділів від центру, розтягнутість комунікацій ускладнюють збір і обробку інформації, потребують розширення самостійності підприємств в своїй діяльності;

– економічне відтворення тісно переплітається із природним. Це ставить його в більшу залежність від природно-кліматичних умов і потребує реалізації зональних систем ведення господарства;

– виробничі цикли, їх тривалість значною мірою пов'язані із природними біологічними процесами, що проявляється в сезонному характері виробництва, різких коливаннях у використанні матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів по періодах;

– різноманітність форм власності та господарювання, що обумовлює формування властивих їм органів управління при одночасному розвитку горизонтальних зв'язків для вирішення загальних питань на території розташування господарств (спільні служби тощо) [5].

До того є і інші особливості, що зумовлюють специфіку організації управління в сфері зернового ринку: відмінності між селом і містом, традиції, історично закріплені звички тощо. Всі ці фактори мають вплив на поведінку членів сільськогосподарських підприємств і мають бути враховані в управлінні.

Державне регулювання у сфері зернового ринку має за мету досягнення максимальної ефективності для задоволення попиту населення на продукти харчування, сировину й продовольство зерновиробництва.

Сучасні тенденції світових ринків засвідчують зростаючу важливість продовольчого ресурсу, який за умов високих темпів приросту світового населення та фізичної обмеженості світових сільськогосподарських територій, вже у коротко- та середньостроковій перспективі може стати дефіцитом із великою перспективою цінового зростання.

В той же час розвиток зернового сектору України, в тому числі її експортної складової, стримується проблемами, які потребують негайного та системного вирішення.

Посилення ролі держави в регулюванні економіки, яке відповідає сучасній тенденції розвитку світової економіки кризового періоду, актуалізує для України проблему формування та виконання державної стратегії у сфері зернового сектору, орієнтованої на вирішення нагальних завдань розвитку внутрішньо- та зовнішньоекономічної складової зернового сектору, а також і національної економіки в цілому.

Досвід регулювання ринків зерна у розвинених країнах світу свідчить про ефективність політики підтримки сільського господарства. Сьогодні за кордоном зменшуються обсяги такої підтримки, проте зберігається досить високий її рівень, закладений у попередні роки під час становлення інтенсивного сільськогосподарського виробництва. З урахуванням сучасної інтеграції України до Світового та Європейського простору як країни з високим потенціалом виробництва конкурентоспроможної продукції зерновиробництва, виникає необхідність запровадження практики підтримки та дотування як складової політики державного впливу на розвиток ринку зерна України [4].

Підходи до розробки основних напрямів системної державної політики щодо розвитку зернового ринку можуть стати основою вирішення проблеми його стабілізації лише за умови, якщо вони будуть комплексними.

Комплексність підходів полягає в реалізації поставленого завдання, передусім, завдяки стабілізації пропозиції на ринку зерна шляхом інтенсифікації зернового виробництва.

Необхідним напрямом розвитку ринку зерна має також стати вдосконалення нормативно-правової бази по досягненню стабільності зернового ринку.

Стратегію цінової політики в державі у сфері ринку зернових сьогодні реалізує Аграрний фонд, який впроваджує механізми товарних і фінансових важелів, метою проведення яких є формування державного інтервенційного фонду.

Аграрний фонд від імені держави виконує також функції кредитора - надає позичку виробнику зерна під його заставу. Розмір кредиту не може перевищувати 80 % вартості застави, розрахованої на основі встановленої мінімальної закупівельної ціни.

Хоча номінально після прийняття Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України" (від 24.06.2004 р. № 1877-IV з останніми змінами від 12.02.2015 р.) [1] завдання забезпечення цінової стабільності та формування продовольчого резерву покладено на Аграрний фонд, перевага використання такого інституту як Державний резерв полягає в тому, що в цьому випадку Уряд має ширше поле для дій при визначенні цінових та кількісних параметрів закупівель та реалізації зернових. В той же час утримання двох органів з функціями, що перетинаються, є недоцільним з точки зору оптимізації державного управління. Тому логічним результатом

вирішення цього питання могло б бути зосередження функцій щодо немобілізаційного балансування ринків зерна у компетенції Аграрного фонду, оскільки це і є одна з його основних функцій.

Законом України “Про державну підтримку сільського господарства України” передбачено можливість адміністративного регулювання цін на об’єкти державного цінового регулювання у випадку, коли Аграрний фонд не може за рахунок фінансових інтервенцій втримати ціни від зниження до рівня мінімальної ціни мінус 20 % або за рахунок товарних інтервенцій втримати ціни від підвищення понад рівень максимальної ціни плюс 20 %.

Слід зазначити, що жорстке адміністративне регулювання цін не дає змоги врегулювати ситуацію на ринку, а інколи навіть загострює її з низки причин:

– адміністративне регулювання цін при значному зниженні внутрішніх цін (як правило, за несприятливої кон’юнктури світового ринку) лише заблокує можливість реалізації зерна виробниками. В такому разі є можливість звернення Уряду України до Парламенту з метою збільшення бюджетного фінансування Аграрного фонду;

– адміністративне регулювання цін при значному їх підвищенні (при підвищенні цін на світовому ринку або при дефіциті зерна в Україні) лише призводить до недоотримання доходів виробниками. В цьому випадку необхідно законодавчо передбачати здійснення закупівель зерна на тендерних умовах за кордоном, що дасть змогу знизити ціну на внутрішньому ринку;

– Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України”, прийнятим Верховною Радою України як документ, необхідний для вступу до Світової організації торгівлі, скасовано адміністративне регулювання цін; запровадження експортних та імпорتنних квот; необхідність реєстрації контрактів на спеціальній експортній сесії Аграрної біржі; спеціальні режими розрахунку митної вартості при експорті та імпорті [4].

Згідно з цим Законом у розпорядженні держави залишаються лише важелі впливу на внутрішній ринок зерна, основні з яких (лімітування рівня рентабельності) передбачені чинним Законом України “Про ціни і ціноутворення” № 5007-VI від 21.06.2012 р. [2]. Враховуючи це, можна зробити висновок, що адміністративне регулювання цін на ринку зерна доцільно замінити економічними механізмами впливу на зерновий ринок, зазначеними вище.

Суттєвою складовою ефективного функціонування ринку зерна є наявність розвинутої інфраструктури, що забезпечує стабільність і прозорість ринкового товарообміну в процесі руху продукції від виробника до кінцевого споживача. Саме відсутність останньої та потреба товаровиробників у вільних коштах для подальшого відтворення виробництва створюють умови для реалізації значної частини продукції одразу після збирання врожаю за заниженими ринковими цінами (особливо актуально це питання стоїть на початку маркетингового року у серпні-вересні). Зараз більшу частку продукції зерновиробники реалізують комерційним структурам-посередникам (50 – 70 %), а на переробні підприємства та елеватори перепадає лише 2 – 6 %.

Одним із шляхів розв’язання цієї проблеми сезонного збуту зерна є створення мережі сучасних сертифікованих зернових елеваторів з урахуванням логістично раціонального розташування, що дасть змогу зберігати достатню кількість зерна до того ж і належної якості. Це дасть можливість підвищити ефективність роботи зерновиробників за рахунок продажу ними зерна за сприятливої кон’юнктури ринку у більш широкому діапазоні часу. Слід також заохочувати незалежних операторів, які забезпечуватимуть об’єктивне визначення якості зерна. Наразі аналіз роботи системи зернових складів свідчить, що проблемним питанням також є висока вартість послуг існуючих елеваторів. [4]

Висновки. У сучасній економіці ефективний розвиток зернового виробництва залежить не лише від природно-кліматичних умов території, продуктивності використання виробничого потенціалу, але й від розвитку та функціонування ринку зерна, розвитку його інфраструктури. Від нього залежать строки, обсяги виробництва зернових, ефективність реалізації готової продукції, швидкість обороту вкладених коштів та забезпеченість споживачів зерном та продуктами його переробки. До того ж зерновий ринок справляє вплив й на функціонування інших сільськогосподарських ринків. Отже, динамічний розвиток ринку зерна є поштовхом розвитку всього продовольчого комплексу, що дасть можливість подолати існуючі кризові явища в національній економіці.

Відповідно до діючого в країні законодавства, основними засадами державної політики з регулювання ринку зерна є:

- надання пріоритетної бюджетної, кредитної та інвестиційної підтримки суб'єктам ринку;
- забезпечення внутрішніх потреб держави у зерні;
- гарантування сільськогосподарським товаровиробникам права вільного вибору використання зерна та ціни його реалізації;
- недопущення обмежень у пересуванні зерна та продуктів його переробки;
- контроль якості зерна та його зберігання;
- розвиток мережі обслуговуючих зерновий ринок формувань;
- впровадження сучасних ресурсозберігаючих технологій у виробництві, зберіганні та переробці зерна;
- лізингове обслуговування ринку зерна тощо.

Політика держави у галузі регулювання зернового ринку має певні завдання – встановлення справедливих ринкових цін, стимулювання зерновиробників, створення стратегічних запасів і позитивного торгового балансу. Водночас трактувати державну підтримку лише з точки зору фінансової підтримки не можна. Слід також приділити увагу розвитку дорадництва, системи біржового ринку та страхування.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" від 24.06.2004 р. № 1877-IV.
2. Закон України "Про ціни і ціноутворення" від 21.06.2012 р. № 5007-VI.
3. Закон України "Про зерно та ринок зерна в Україні" від 04.07.2002 р. № 37-IV.
4. Мелешко М. І. Державне регулювання ринку зерна і зернових відносин [Електронний ресурс] / М. І. Мелешко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – Вип. 6. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?n=6&y=2010>.
5. Погрібний О. О. Аграрне право України : [підручник] / О. О. Погрібний. – К. : Істина, 2006. – 448 с.

Надійшла до редколегії 30.03.2016 р.